

15. Smith B.H. Narrative Versions, Narrative Theories // On Narrative / ed. By W.J.T. Mitchell. Chicago: Chicago UP, 1981. – P. 209–232.
 16. Scholes R. Semiotics and Interpretation. New Haven: Yale UP, 1982. – P. 61.
 17. Jahn M. Narratology: A Guide to the Theory of Narrative. English Department. University of Cologne, 2005. – P. 34

Лопата Ю.Н.

Київський університет імені Бориса Грінченка

КАТЕГОРИЯ НАРРАТИВНОЙ СТРАТЕГИИ В ЖАНРОВОЙ СТРУКТУРЕ РОМАНА ДЖ. ОСТИН «ГОРДОСТЬ И ПРЕДУБЕЖДЕНИЕ»

Аннотация

В статье рассматривается понятие нарративности и ее характерных признаков в художественной литературе. Делается акцент на индивидуальный стиль писательницы. В качестве основного материала для исследования было использовано роман Ж.Аустин «Pride and Prejudice».

Ключевые слова: нарратология, повествование, событийность, индивидуальный стиль, художественный текст.

Lopata Y.M.

Borys Grinchenko Kyiv University

THE CATEGORY OF NARRATIVE STRATEGY IN THE STRUCTURE OF J. AUSTEN'S NOVEL «PRIDE AND PREJUDICE»

Summary

This article discusses the narrative concept and its characteristic features in the fiction. It emphasises the individual style of the writer. The basic material for the study is J.Austen's novel «Pride and Prejudice».

Keywords: narratology, narrative, eventness, personal style, text.

УДК 811.111 [81'367.622+81'37]

ГЕНЕЗИС ОБРАЗНОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ВАРИАНТА СЛОВА

Пефтієва О.Ф., Полева Д.О.

Маріупольський державний університет

Стаття присвячена вивченню генезису образного лексико-семантичного варіанту слова. Розглянуто варіанти розширення семантичного обсягу лексичної одиниці за рахунок внутрішньої форми слова. Досліджено засоби утворення образного лексико-семантичного варіанту слова.

Ключові слова: образний лексико-семантичний варіант слова, ядерна, диференційна, потенційна семи лексичної одиниці.

Вступні зауваження. Статтю присвячено вивченню генезису образного лексико-семантичного варіанту слова. **Об'єктом** дослідження постають образні іменники-найменування особи сучасної англійської мови. **Предмет** дослідження становить образний компонент лексичного значення слова. **Актуальність** роботи зумовлюється численними питаннями, що стояли перед людиною в процесі еволюції і які до цих пір привертають увагу дослідників, пов'язані з кодуванням, отриманням, декодуванням, зберіганням і передачею інформації про світ образними засобами мови.

Інформація, що отримуються людиною ззовні, а потім активно переробляються в процесі мислення, відносяться до різних сторін життєдіяльності індивіда, зазнає зміни з часом і потребує постійної систематизації і перекодування, необхідних для збереження і подальшої трансформації. Людський досвід закріплюється не лише в матеріальних цінностях, але і в назвах для них. Зміна значення слова (тожні терміни: вторинна номінація, лексико-семантичний словотвір, семантична деривація) віді-

грає велику роль у процесі історичного розвитку мови і функціонуванні слова. Породження образної номінації, як одного із найважливіших шляхів семантичної деривації, і перехід її в узус відображає безперервність процесу пізнання, що є загальним принципом когнітивної діяльності людини [1, 2].

Генезис образного лексико-семантичного варіанту слова. 2.1. В. Г. Гак, підкреслював, що даючи найменування новим об'єктам, здійснюючи їх угруповання і класифікації, мовець користується тими елементами плану виразу і плану змісту, які вже представлені в мові [3], що свідчить про те, що в мові діє закон мовної економії, яка визначає прагнення до вживання найбільш стислої і виразної лексичної одиниці для позначення відповідного об'єкту, і в цьому полягає одна з можливостей появи і закріплення в мові образних найменувань одного і того ж позначуваного.

Образне найменування особи є психологічним фактором, тому образність розглядається також з точки зору психолінгвістики. Автори колективної монографії «Мовна номінація» Г. А. Уфімцева, Е. С.

Азнаурова, О. С. Кубрякова, В. М. Телія зазначають, що людській мові “властива двократна презентація позамовної дійсності – в системі мовних засобів, одиниць номінації (узагальнене найменування) і в мовленні, в процесі комунікації (конкретне, актуалізоване найменування)” [11, с.8]. “Основою найменування може бути не тільки чітке представлення іменованого об’єкту дійсності, але і відчуття, емоційний стан мовця” [9, с. 34].

Загальновідомо, що утворення образної номінації створює мережу асоціацій, крізь яку дійсність, сприймана свідомістю, утілюється в мовній формі. “Асоціації, що створюються в процесі формування образного найменування, дають підставу, ураховуючи схожість або суміжність між гетерогенною суттю, встановлювати їх аналогію, і, перш за все, між елементами фізично сприйманої дійсності і невидимим світом ідей і пристрастей, а також різного роду абстрактними поняттями, що створюються розумом в процесі переходу від абстрактного уявлення про дійсність до конкретного її збагнення” [4, с. 84]. З цього стає зрозумілим, що хоча кожне із слів при утворенні в переважному числі випадків є моносемантичним, в ході подальшого використання та на основі асоціативних зв’язків слово розгортає свій семантичний потенціал у вигляді послідовного і паралельного породження нових значень від першого і від подальших значень. Пєфтєєва О. Ф. зазначає, що процес породження полягає в тому, що деякі з асоціацій даного значення можуть закріплюватися так, що деякі з сенсів набувають статусу нових значень, узагальнених образів з функцією означення специфічних образів, у тому числі і образності [6].

Образна номінація, як креативний компонент семантики мовної одиниці, реалізуючи свій асоціативно-образний потенціал, може перекодовуватися, семантично оновлюватися. Тому, можна припустити, що значення слова, з часом, з кожним комунікативним актом має тенденцію ставати ширше, ніж у момент появи кожного з цих значень. Це пов’язано, по-перше, з тим, що мовець може зіткнутися в новому комунікативному акті з потребою нового найменування за допомогою вже існуючого. По-друге, розширення обсягу смислової області відбувається і за рахунок того, що кожний з членів спільноти може розширювати обсяг того або іншого значення по-своєму, у відмінних від інших членів напрямках. Разом з тим, в ході комунікативних актів члени спільноти підстроюються один під одного, навчають один одного своїм навичкам, у тому числі і своєму баченню смислової області кожного із значень. Підсумовування цих бачень веде до того, що межі смислової області кожного із значень постійно розширюються, розширюються, створюється нове поле для виникнення образності.

2.2. Лексичні одиниці, в семантиці яких міститься образний компонент, займають значне місце у лексичному складі мови. Можна навіть засумніватися в правомірності самого існування необразного слова, бо навіть незнайоме слово, пред’явлене поза контекстом, викликає в свідомості людини певну інформацію. Ф. де Сосюр вважав, що “будь-яке слово завжди може викликати в пам’яті все, здатне так чи інакше з ним асоціюватися” [10, с. 159]. Цю ж думку підтримує і Г. І. Кустова, яка вважає, що будь-яке слово має семантичний потенціал і може слугувати джерелом семантичного розширення, оскільки будь-яке слово може мати похідне значення [5].

В цілому, узуальна образність характерна для англійської мови. Наприклад, *peach* ‘персик’ – *the round sweet juicy stone-fruit of the peach tree*

// *fig. a person of exceptional worth or quality; a particularly suitable or desirable person* ‘круглий солодкий соковитий фрукт з кісточкою, який росте на персиковому дереві // перен. людина виняткової вартості або якості; особливо підходяща або бажана людина’ [SOED]. У наданому прикладі, диференційні семи ‘солодкий і соковитий’ є основою утворення образного смислу нової лексеми, яка містить поряд з образним компонентом оцінку і емотивність, забезпечуючи вплив на слухача. Персик також асоціюється з приємністю і, хоча ця сема є потенційною, семантичний потенціал лексеми дає мовцю можливість концептуалізувати образ приємної людини. Кількість референтів лексеми залежить від екстралінгвального та мовного досвідів реципієнта, з яких формується новий образ. У результаті семантичного розширення першого лексико-семантичного варіанту (далі ЛСВ) слова виникає антропологізований образ.

2.3. Генезис образності ґрунтується на внутрішній формі слова. “Реалізацією семантичного потенціалу слова є його семантична парадигма, тобто низка ЛСВ слова, які зберігають зв’язок між значеннями” [5, с.11]. Одним із елементів семантичної парадигми іменника є образний варіант найменування особи. У свою чергу, образний ЛСВ слова ґрунтується на відповідних семмах, що актуалізуються у конкретному контексті. Семи розрізняються, перш за все, своєю роллю у структурі значення слова і місцем в ієрархії даного значення. Услід за В. Г. Гаком ми визнаємо наявність в значенні слова трьох типів семантичних ознак або сем: ядерну, диференційну та потенційну [3].

Ядерна сема (синонімічні терміни: архісема, категорійна або категорійно-лексична, родова, інтегральна) в структурі ЛСВ слова характеризується істотною специфікою, вона є його центром, опорою і відображає в семантиці мовної одиниці ознаки, властиві цілим класам позалінгвістичних об’єктів. У структурі ЛСВ слова архісема завжди автономна, незалежна, а диференційні семи визначають архісему, конкретизують її. Ядерна сема слугує підґрунтям для утворення образного найменування людини. Наприклад, *potency* ‘сила, могутність’ – 1) (*great*) *power, authority or influence* 2) *transf: person possessing power or influence* ‘1) (велика) влада, авторитет або вплив; 2) перен. людина наділена владою або впливом’ [SOED]. У першому ЛСВ слова архісемами або ядерними семмами виступають *power, authority or influence* ‘влада, авторитет або вплив’, які слугують джерелом для образного найменування людини: *person possessing power or influence* ‘людина наділена владою або впливом’. Як показує приклад, ядерна сема початкового значення змінює статус в образному ЛСВ слова з ядерної на диференційну, і орієнтована на вираз індивідуально-особових якостей людини.

Диференційні семи указують на ознаки позначаемих об’єктів, за якими вони відрізняються один від одного, створюють індивідуальність, за якими об’єкти розмежовуються усередині одного класу. Наприклад, *lantern* ‘ліхтар’ – *a lamp consisting of a transparent case to contain and protect light* ‘лампа, що складається з прозорого футляру, який містить і захищає світло’. *fig. a person who metaphorically gives light* ‘перен. людина, яка метафорично надає світло’. *G. Bancroft. The lantern of science has guided us on the track of time* ‘Ліхтар науки вів нас по дорозі часу’. У наведеному прикладі диференційна сема *light* базового ЛСВ актуалізується і зберігає свій статус у образному ЛСВ слова.

Потенційна сема (синонімічний термін – асо-

ціативні, периферійні) також виступає джерелом образності. Потенційна сема віддзеркалює другорядні, додаткові ознаки об'єкту і не наявні у базовому ЛСВ. Потенційні семи виникають на основі асоціацій і можуть бути реалізовані в образних значеннях або залишатися як змістовна можливість, створюючи смислову глибину і перспективу слова. Вони є неістотними для ідентифікації ряду об'єктів, що виділяються на основі диференційних ознак, але за певними умовами можуть виступити на перший план, актуалізуватися і створювати образне значення слова. Наприклад, *rib* 'ребро' – *a thin curved bone connected to the spine* // *slang. a wife* 'тонка вигнута кістка, яка кріпиться до спинного хребту' // сленг. жінка' [SOED]. Як показує приклад, у базовому значенні ядерна *bone* і диференційні семи *thin curved, connected to the spine* не вказують на позначення жінки, але із Біблії відомо, що жінка створена із ребра Адама, тому асоціація між ребром та жінкою очевидна.

У дослідженні механізму породження образності услід за О. С. Кубряковою вважаємо, що акт номінації з погляду ономазіологічного підходу припускає дві різні операції: 1) для того, щоб назвати що-небудь, необхідно ідентифікувати референт, визначити його місце в когнітивній системі мовця і віднести його до певної категорії, 2) потім йде операція порівняння даного референта з іншими подібними до нього в даній категорії (класі), в результаті виділяються характеристики, що відрізняють цей референт від його подібних. Відбувається спочатку загальна категоризація, потім субкатегоризація. Процес образного найменування "встановлює певні відносини між яким-небудь фрагментом дійсності, порівнюючи його з іншим" [11]. Саме у цьому полягає роль когнітивних процесів при породженні слова.

2.4. Погоджуючись з О. Л. Бессоною, що "когнітивна модель – це опис плану вираження мовної одиниці, що включає в себе відповідний фрагмент знання (фрейм), суму когнітивних операцій, які припускають її функціонування [1]". Когнітивну модель можна представити асоціативно-образним ланцюжком операцій, де усі елементи ланцюжка щільно пов'язані і вказують на наявність складної мовно-мисленнєвої структури, яка обіймає сприйняття, мислення та пам'ять. У основі структури ле-

жить взаємодія двох смислових планів. При цьому відбувається тимчасовий перерозподіл їх семантичних ознак, деякі ознаки акцентуються, інші – ослабляються. Спільна посилена сема – це і є підґрунтя для образного компонента. Проте ослаблення інших сем у складі значень порівнюваних понять не означає їх нейтралізації, оскільки вони є тим фоном, на якому виділення образності відбувається наочніше, вважає Г. В. Степанова [9], і які забезпечують доступ до більш багатой і змістовної інформації про образно іменовану людину.

Джерелом образності виступає внутрішня форма слова (термін О. О. Потебні), синонімічні терміни – „пам'ять” слова (термін Г. І. Кустової), прототипічне значення (термін "прототип" введений Е. Рош). Услід за О. О. Потебнею, внутрішня форма розглядається як образ імені, найближче етимологічне значення слова, засіб, яким виражається зміст слова [7]. Внутрішня форма слова відновлює початковий образ, що слугує основою для побудови образності, яка базується на метафоричному та метонімічному переносі. Внутрішня форма слова є витокком образного значення і відображає його вмотивованість іншими мовними елементами [7]. Наприклад, *fruit* 'плід' [Latin 'fructus' (enjoyment of) the produce of the soil, harvest, fruit, revenue, from 'fru' enjoy from base of 'fruges' fruits of the earth // the edible product of a tree, shrub, or other plant // trans. & fig. offspring, progeny 'Латинське слово 'fructus' (задоволення) продукція землі, урожаю, плоду, доходу, від 'fru' насолоджуватися від основи 'fruges' – 'плоди землі' // істивний продукт дерева, куща, або іншої рослини // перен. потомство, потомок' [SOED]. Як свідчить приклад, етимологічна інформація словникової статті дозволяє зрозуміти прототипічне значення або внутрішню форму слова, що у наведеному прикладі допомагає осмисленню семантики слова *fruit* 'плід'.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що джерелом образного компоненту лексичного значення слова слугують ядерна, диференційна та потенційна семи базового лексико-семантичного варіанту слова.

Для подальшого дослідження перспективним представляється кількісний аналіз ядерних, диференційних та потенційних сем.

Список літератури:

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ольга Леонідівна Бессонова. – К., 2003. – 463 с.
2. Бессонова О. Л., Пефтієва О. Ф. Вербалізація концепту ХАРАКТЕР образними найменуваннями особи в англійській мові / О. Л. Бессонова, О. Ф. Пефтієва // Вісник № 897 Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2010. – С. 11–18.
3. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1998. – 768 с.
4. Голев Н. Д. Заметки об условно-символической номинации в русском языке // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Вып. 9. – Новосибирск: Изд-во НГУ, 1980. – С. 47–59.
5. Кустова Г. И. Когнитивные модели в семантической деривации и система производных значений / Галина Ивановна Кустова // Вопросы языкознания, 2000. – № 4. – С. 85–109.
6. Пефтієва О. Ф. Образність як семантичний компонент лексичного значення слова: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі імеників-найменувань особи в англійській та українській мовах) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / О. Ф. Пефтієва; Донець нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – 280 с.
7. Потебня А. А. Мысль и язык [Электронный ресурс] / Александр Афанасьевич Потебня. – К. : Синта, 1993. – 189 с. – Режим доступа к книге : http://philologos.narod.ru/potebnja/poteb_lth.htm
8. Склярєвская Г. Н. Метафора в системе языка / Галина Николаевна Склярєвская. – СПб. : Наука, 1993. – 151 с.
9. Степанова А. В. Интертекстуальная природа образа и образности (на материале образных сравнительных конструкций английской и американской литературы 19 и 20 вв.): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Степанова Анна Васильевна. – Самара, 2006. – 212 с.
10. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Сосюр. – Київ : Основи, 1998. – 234 с.
11. Уфимцева А. А., Азнаурова Э. С., Кубрякова Е. С., Телия В. Н. Лингвистическая сущность и аспекты номинации (глава I) / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова, В. Н. Телия // Языковая номинация (Общие вопросы). – М. : Наука, 1977. – С. 7–98.

Лексикографічні джерела

1. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Fifth edition. – New York: Oxford University Press Inc., 2002. – 3750 p. [SOED]

Пефтиева Е.Ф., Полевая Д.О.

Мариупольский государственный университет

ГЕНЕЗИС ОБРАЗНОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ВАРИАНТА СЛОВА**Аннотация**

Статья посвящена изучению генезиса образного лексико-семантического варианта слова. Рассмотрены варианты расширения семантического объема лексической единицы за счет внутренней формы слова. Исследованы способы образования образного лексико-семантического варианта слова.

Ключевые слова: образный лексико-семантический вариант слова, ядерная, дифференциальная, потенциальная семы лексической единицы.

Peftieva E.F., Polevaya D.O.

Mariupol State University

GENESIS OF LEXICO-SEMANTIC VARIANT OF A WORD USED IN FIGURATIVE MEANING**Summary**

The article is devoted to the study of the genesis of lexico-semantic variant of a word used in figurative meaning. The variants of semantic amount expansion of lexical unit at the expense of inner form of a word have been considered. The means of formation of lexico-semantic variant of a word has been researched.

Keywords: lexico-semantic variant of the word used in figurative meaning, nuclear, differential, potential semes of lexical unit.

УДК 811.161.2'367.335

**ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ
КОРЕЛЯТИВНО-УТОЧНЮВАЛЬНОЇ БУДОВИ**

Светлична О.С.

Інститут філології та журналістики

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті запропоновано різноаспектне дослідження складнопідрядних речень корелятивно-уточнювальної будови. Зазначені поліпредикативні синтаксичні одиниці розглянуто на тлі формально-граматичної, семантичної та комунікативної мовних структур. Вирізняють такі різновиди вказаних конструкцій: складнопідрядні присубстантивно-атрибутивні речення, займенниково-співвідносні складнопідрядні структури, складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними частинами.

Ключові слова: складнопідрядні речення корелятивно-уточнювальної будови, присубстантивно-атрибутивні речення, займенниково-співвідносні речення, складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними частинами, тема, рема.

Постановка проблеми. Лінгвістичні студії ХХ – поч. ХХІ століть засвідчують, що більшість мовознавців, проаналізувавши великий фактичний матеріал, запропонували нові розв'язання актуальних граматичних проблем й обґрунтували перегляд багатьох традиційних класифікацій. Безпосередній стосунок до таких питань має усебічний опис складнопідрядного речення як багатоаспектної мовної одиниці, що акумулює низку формально-синтаксичних, семантико-синтаксичних та комунікативних ознак. Класифікаційна модель дослідження зазначених реченневих побудов пов'язана передусім з їхнім розподілом за ознакою розчленованості та нерозчленованості. З поміж них докладного опису потребують конструкції другого різновиду, тобто речення корелятивно-уточнювальної будови, побудовані на принципі при-

слівності. Однією з вирізняльних характеристик цих синтаксичних одиниць вважають те, що їхня “підрядна частина може стояти на місці узгодженого, керованого чи прилягаючого поширювача” [3, с. 444]. Прислівний підрядний зв'язок поєднує підрядні частини з опорними словами в головній частині. У ролі опорних компонентів засвідчені переважно співвідносні займенникові слова, функціонування яких забезпечує наявність особливого різновиду прислівного підрядного зв'язку – прислівно-кореляційного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення складнопідрядних речень корелятивно-уточнювальної будови стосується актуальних проблем теоретичної граматики. У сучасній лінгвістиці такі конструкції витлумачують неоднозначно й суперечливо. Найбільшою мірою це стосується основ